

EGY ELSÜLYEDT DUNÁNTÜLI FALU

A LEGÚJABB EGYKEKOTATÁS EREDMÉNYE AZ ORMÁNSÁGBAN

AZ EGYKÉRŐL már nagyon sokat írtak és írnak, de még ezideig nem sikerült teljes egészében ezt a kérdést feltárni. Beállították gazdasági, társadalmi, erkölcsi és egyéb problémáinak és mindig általánosítani igyekeztek, amikor róla volt szó. Pedig az egyke különböző múltú és természetű. Benne gyökerezik az illető egykés terület szociális, gazdasági, társadalmi, erkölcsi és kulturális viszonyaiban. Éppen ezért minden vidéken más és más okok idézték elő kialakulását. Ha egy egykés terület viszonyait sikerült megismerni és ott az egyke okait kikutatni, az még nem jelenti azt, hogy az egész országban ugyanazok a gazdasági és társadalmi tényezők és jelenségek határozzák meg tendenciáit. Általánosítani nem lehet és főleg a térképen az útját megrajzolni nem, hogy merre fogja venni az irányt, mert az egyke nem járványszerűen, ragályos betegséggént terjed. Pedig sokan hiszik ezt és például nagyon erősítgetik, hogy a szerbek hozták magukkal a Duna mellékére, ahonnan átment a Dunántúlra és a Tiszántúlra és erősen fertőzi a magyarokat. A magyarországi egyke tipikus magyar betegség, amelyik a nép és föld diszharmonikus viszonya miatt következett be mindenütt más-más tényezők hatására és ha különböző múltú és természetű is, a lényege mind-egyiknek ugyanaz: egy gyerek a családban, vagy egy se és a régítől elütő életforma új törvényekkel. Az egyke ma már életrendszer és a saját társadalmi, gazdasági és erkölcsi törvényeivel határozza meg új világának kereteit. Ahol végig lehet kísérni az egykés társadalom kialakulását, sorban meglehet állapítani a fejlődés egyes periódusait, amelyek az előzőtől sok tekintetben különböznek ugyan, de jóelőre engedik sejtetni, hogy a vége teljes szétzúllás lesz, amin semmiféle beavatkozással változtatni nem lehet.

Magyarország 3406 megyei városa és községe közül 223-ban, a községek több mint 7%-ban a születési arány 20‰-en is alul marad. Ez azt jelenti, hogy a 223 község 489.164 lelket számláló lakosságából minden ezerre már huzamosabb idő óta évente húsznál kevesebb születés esik. Vagyis ezeknél az egyke állandósult. A 223 egykés község közül 194 a Dunántúl van. Megoszlásuk a következő: Baranya megyében 60, Somogyban 42, Tolna megyében 28, Zalaiban 23, Vas megyében 13, Veszprémben 10, Sopronban 7, Győr-Moson-Pozsony megyében 5, Komárom-Esztergom megyében 4, Fejér megyében 2 fekszik. Van azonban 84 olyan község Magyarországon 191.095 lakossal, ahol a születési ezrelék 40-en felül emelkedik. Ezek jórészt a Tisza felső folyásánál terülnek el. Szabolcsra 47 esik, Szatmárra 14, Abaújra 2, Borsodra 2, Zemplénnre 4. Vagyis 69 erősen szaporodó község van a

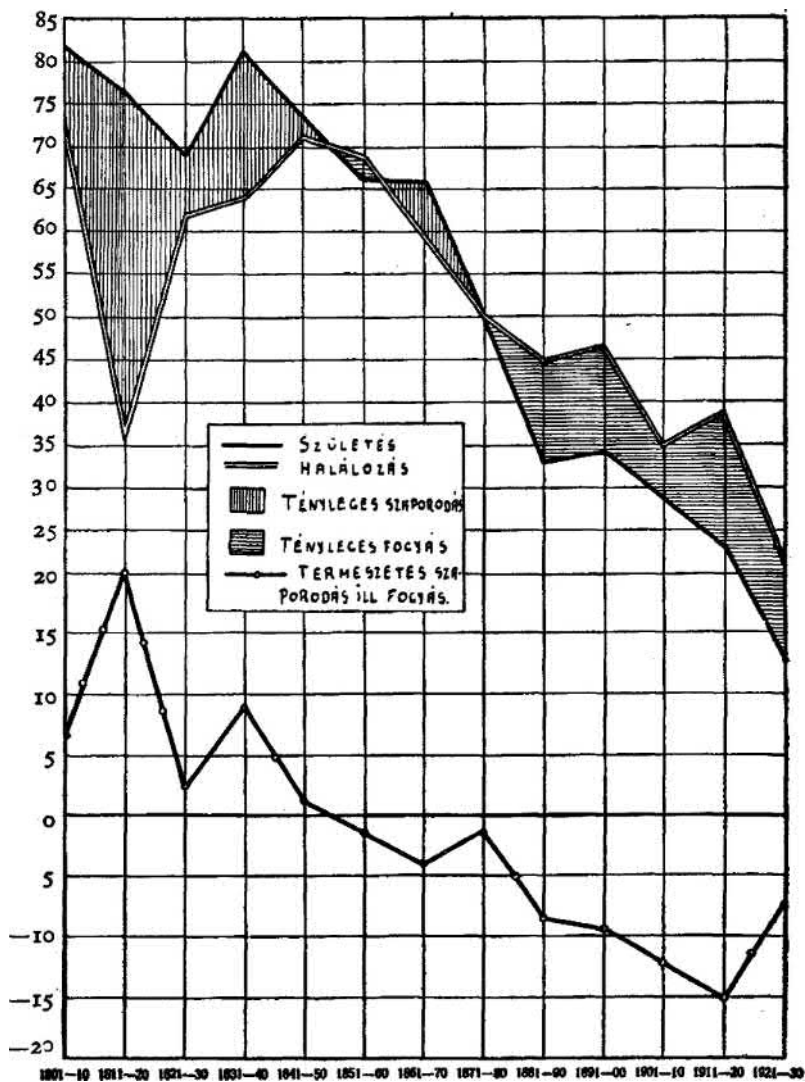
csonkaország északkeleti csücskében. Az ország legszaporább népe lakik ott. A háború előtt onnan vándoroltak ki a legtöbben. Akkor a születési ezrelék még nagyobb volt, mint ma és hogy a kivándorlás milyen nagy méreteket öltött, azt a legjobban azzal érzékelhetjük, ha rámutatunk arra, hogy a kivándorlás a természetes szaporodás 160—180%-át tette ki ezen a vidéken. A nagy szaporodás mellett nagyarányú analfabétizmussal találkozunk. Ugyanis Szabolcs és Szatmár megyékben a 6 éven felüliek 15—20%-a nem tud írni és olvasni.¹ Járásonként és a külterületet véve figyelembe: a nyírbaktai járásban a 6 éven felüliek 39.0%-a, a nyírbátori járásban 37.7%-a, a ligetaljai járásban 34.6%-a, a fehérgyarmati járásban 38.4%-a, a mátészalkai járásban 34.5 %-a analfabéta. Igen magas arányszámok ezek, mert országos átlagban a külterületi lakosságból a 6 éven felülieknek csak 13.6%-a nem tud írni-olvasni. Szabolcs és Szatmár megyékben e mellett még a nyomorúság is igen nagy, tehát itt fennáll az a tény, hogy az alacsony kultúra és a nagy nyomorúság felelőtlen szaporodással jár. Baranyában is nagy a külterületi lakosság analfabétizmusa. A siklósi járásban 26.7%, a szentlőrinci járásban 23.4%. Itt azonban szintén szegényebb néprétegről van szó, akiknél a szaporodás is nagyobb. Baranya megyében a külterületi lakosságot majdnem kizárólag az uradalmait cselédsége alkotja. Már a belterületen — a községek parasztságánál — más a helyzet. A siklósi járásban 11.1%, a szentlőrinci járásban 96% az írni-olvasni nem tudók aránya, ami az országos átlagnál (8.6%) nem sokkal nagyobb. Viszont a szabolcsi és szatmári járásokban a belterület analfabétizmusa 19.3—26.0% között mozog. Szatmárnál és Szabolcsnál nem mentheti a helyzetet az, hogy a lakosság nagy része külterületen lakik, ahol nehezebb az iskolába járás; mert Baranyában, Somogyban, Zalában, vagyis azokban a megyékben, ahol egyke van és az analfabétizmus alacsony, a lakosság ugyanazon százalékos arányban lakik külterületen, mint a két északi megyében. A helyzet az, hogy Szabolcs, Szatmár nyomorúságban élő népessége nem találta szükségesnek a szaporodás szabályozását, mert hiszen nincstelének, akiknek nem kell félni a birtokelaprózódástól, ezzel szemben Baranyában például olyan körülmények közé került a birtokos parasztság, ami a születések szabályozását és az addigi életforma megváltoztatását idézte elő.

Baranya vármegye az egyke egyik főfészke. Mint már fentebb említettem 60 olyan községe van, amelyekben a születési ezrelék húsznál kevesebb. Részletes helyzet a következő: 4 községben $10\frac{0}{100}$ -en alul van a születés, 17 községben 10·1—15·0‰ között, 39 községben pedig 15·1—20‰ között mozog a születési arány. Különösen két járásban, a siklósi és szentlőrinci járásokban ölt veszedelmes méreteket az egykézés. A szentlőrinci járásban 61 község közül 24-ben, a siklósi járás 51 községéből ugyancsak 24-ben az utolsó tíz évben állandóan kevesebb volt a születés, mint a halálozás. Ezeknek a községeknek fogy a lakossága és a gyerekek lassan eltűnnek a társadalomból. Országos átlagban a vármegyékben a 0—6 évesek korosztálya meghaladja az egész társadalom 13%-át, az egykés községekből néhol még a 7%-ot sem éri el. Viszont az öregek feltűnően nagy számban szerepelnek, ami nagyon jellemző az egykés társadalomra. Itt ugyanis a népesség korosztályok szerinti megoszlása nem a talpán álló gúlához hasonlít, mint az normális viszonyok között lenni szokott, hanem éppen fordítva: csúcsán álló gúlához hasonlít. Egyre kevesebb gyerek születik, az előttük járó korosztályokban többen vannak és előáll a demográfiai labilitás. Ez természetesen áll minden egykés társadalomra!

A BARANYAI EGYKE egy bizonyos területre: az Ormánságra lokalizálódik. Igaz, a vármegye északi részében fekvő magyar községekben

¹ Thirring L. dr.: Az analfabétizmus területi képe. Magy. Statisztikai Szemle 1934.

is van egyke, de azok sok mindenben különböznek az ormánsági faluktól. Ormánság Baranya vármegye déli részében elterülő park-jellegű táj, amely évszázadokon keresztül izolált életet élt és az utolsó évszázadokban kialakította az ottani területre most már véglegesen jellemzően az egyke-életrendszert. Ennek az életrendszernek a megrajzolására vállalkozott a Pro Christo diákokthoz

I. ábra. Kemse, Baranyamegyei község születési és halálozási viszonyai 1801-től 1930-ig.

főiskolai hallgatóiból alakult 312 sz. Erő öregeskeréscsapat az elmúlt nyáron.¹ Az egyik tipikus egykés községet, Kemsét választották ki és kétízben több hetes kiszálláson a legkülönbözőbb szempontból vizsgálat alá vették a kis egykés község társadalmát és sikerült annak

¹ Munkájukról beszámoló a Magyar Szemle 1935 januári és augusztusi számában jelent meg.

képét megrajzolni. Munkájuk földolgozva rövidesen könyvalakban fog megjelenni. Mivel az Ormánság 41 községe azonos körülmények között él, Kemse története adja egyúttal a zárt Ormánság egykéjének a történetét is. Ennek megfelelően egész röviden összefoglalva az alábbiakban beszámolunk az ormánsági egyke kutatás legfontosabb eredményeiről.

Kemse a pécsi káptalan jobbágyközsége volt. Hosszú évszázadokon keresztül elzárkózva a világtól élte egyszerű életét a többi ormánsági faluval együtt. Eltekintve azoktól az okmánybeli adatoktól, amelyek Kemsét 1542-ben $4\frac{1}{2}$ 1561-ben $5\frac{1}{2}$ jobbágyportával emlegetik, a Pragmatika szankció korabeli (1720—21. évi) összeírás adja az első megbízhatóbb számokat népességi állapotára vonatkozóan. A községben 1721-ben 3 jobbágy- és 3 zsellércsalád lakott. Nagy népes családok voltak. 1800-ban 160 lakosa van, 1830-ban 215, 1870-ben 157, 1900-ban 132, 1935-ben 142. A lakosság száma a múlt század közepéig emelkedett, onnantól kezdve fogy. Ehhez alakult a születések és a halálozások száma és az általuk meghatározott tényleges és természetes szaporodás, illetve fogyás, amelyet az 1. ábra mutat be. Az 1000 lélekre vonatkoztatott születési arány, az úgynevezett nyers születési szám 1801—1810. években a legnagyobb: 51.2. Ettől kezdve változik. 1851—1860. években 40.9, 1921—1930. években pedig már csak 8-4. Vagyis a születési ezrelék tízen alul van már húzamosabb idő óta. A halálozási nyersszám (1000 lakosra vonatkoztatott száma a meghaltaknak) 1801—1810. években 45-0, itt tehát pozitív értékű természetes és tényleges szaporodás esete áll fenn, 1851—1860. években 41.5, a halálozás nagyobb, mint a születés. A tényleges és természetes szaporodás negatív értékű. 1921—1930. években a halálozási arány 15.4; erősen uralja a születést, állandósult a népesség fogyása. Ebből a pár számból kitűnik, hogy milyen veszedelmes méreteket öltött Kemsén a népesség fogyása. Ha az őslakosság népmozgalmi viszonyait kiragadjuk és nem vagyunk tekintettel a bevándorlókra, akkor az 1828. évi 220 lélekkel szemben ma már csak 100 lelket találunk a faluban. A szaporodás ilyen mérvű dekadenciája az egyke következménye, amelyik egészen különös módon alakult ki Kemsén gazdasági okok miatt.

Szigorúan gazdasági okokról azonban nem beszélhetünk. Az egyke nagyon bonyolult szövevénye az élettendenciák megbilincselésének és Kemse múltjában ezek gyakran szerepeltek. A kis község társadalmát sokszor érzékenyen érintették komoly megrázkódtatások, amiknek visszahatásaként a szaporodás csökkenése következett be. Igaz, a megrázkódtatások azért érinthették olyan érzékenyen a lakosságot, mert Kemse társadalmi berendezkedése a múltban nem öltött határozott formát és inkább elmosódó körvonalakban alakult ki valamilyen közösségi szellem, amelyik részben a gazdasági egymásrautaltságból, részben pedig egyéb okokból jött létre. Minden valószínűség szerint laza faluközösség, illetőleg ezen belül nem határozott jellegű házközösség volt Kemse gazdasági és társadalmi életformája. A külső körülmények készítették erre a lakosságot. Az Ormánság állandóan ki volt téve a Dráva és a Feketevíz áradásainak. A Dráva

és a Feketevíz határozta meg az ottani lakosság életterét. Az áradásmentes területeken folyt a földművelés és állattenyésztés. Egy-egy jobbágycsalád kezén kevés föld volt. Az újabb területek bevonása fokozatosan történhetett. A kétnyomásos gazdálkodás megszabta gabonatermelés nem fedezte szükségleteiket. A jelentkező hiányt gyűjtögetéssel pótolták. Szombat délutánonként például az egész falu kivonult a cserjésekbe halászni, vagy különböző növényi táplálékokat gyűjteni. Főfoglalkozásuk az állattenyésztés volt. Az állatokat messzebbre, a Drávántúltra is elhajtották legelni. Életterüket így próbálták nagyobbítani.

A terjedés lehetősége a földesúri gazdálkodás keretén belül bizonyos mértékig fennállott. A különböző úrbéresi jogokat, mint amilyen a faizás, legeltetés, halászás stb. volt, csak úgy tudták kihasználni, ha közösen összedolgoztak. Hangsúlyozzuk azonban, hogy a faluközösség, vagy házközösség alatt nem kifejeződött forma értendő. És különösen nem kell a szláv zadrugára gondolni, amikor Kemsén házközösségről beszélünk. Egy elmosódó, lazán összetartozó több családból álló „nagy családot” kell alatta érteni. Ezek a nagycsaládok a földet közösen művelték, az állatokat közösen tartották, értékesítették; vagyis komoly keretek között mozgó közösségi gazdálkodást folytattak, amelynek keretein belül formális munkamegosztás uralkodott. A drávántúli erdőbe más fiú hajtotta el a sertéseket makkoltatni, a káptalani legelőn megint egy másik őrizte az állatokat, ismét másik halászott stb. Ebben a társadalomban nagy értéke volt a gyerekeknek, mert felnőve munkáskezet jelentett és csak így lehetett kihasználni a különböző lehetőségeket. Sok gyerek is volt egy-egy családban. Például a múlt század negyvenes éveiben az egyik gazdának tizenhárom gyereke volt; ma az utódainak egy van, illetve egy sincs! A lakosság erős mértékben szaporodott. Minden jel arra mutat, hogy a múlt század első felében Kemse szaporodó, jövőben bízó, öntudatos község. A katasztrófa a jobbágyfölszabadtatás, illetve a birtokelkülönözés alkalmával következett be.

A negyvennyolcas idők váratlanul érték őket. A világtól elzárva a megszokott életformákhoz görcsösen ragaszkodva éltek hosszú évszázadokig a földesúri gyámság alatt. Egyszerre kiestek azonban a patriarkális életformából, s ez olyan megrázkódtatást jelentett számukra, amit azután sohasem tudtak kiheverni. Új volt nekik a forgalmi gazdaság. Itt a kereslet és kínálat szabja meg a konjunktúrák alakulását, ott az emberi szükségérzetek elementáris jelentkezése, ők ez utóbbira voltak berendezkedve és a birtokelkülönözésnél a végrehajtó közegek erre nem voltak tekintettel. Ki-ki megkapta a jobbágytelket és csak azt. A különböző úrbéresi jogoktól elestek. Többet nem mehettek a földesúri legelőre legeltetni, az erdőbe fát vágni, a folyóra halászni. A birtokelkülönözés összébszorította az életterüket. A sok gyerek már útban volt, a házközösségi szervezet szétbomlik, az általános életkörülmények rosszabbodtak. Ezután csak abból az egy fertály (8—10 hold) földből kellett megélni, az pedig kevés volt. És ekkor áll be a törés Kemse életében. A megváltozott életkörülményekre brutálisan reagáltak. A gyerekekre nem volt szükség; el kellett

őket tüntetni. Kezdetét veszi a születések szabályozása. Eleinte nem volt tökéletes a módszerük, sőt egyáltalában nem értették a magzat-elhajtások technikáját. Ez csak később fejlődött ki. A gyerekek megszülettek és azokat egyszerűen megfojtották. Az anyakönyvben lapozgatva sok fulladásokozta gyermekhalált találunk. Másutt nem szoptatták az újszülötteket és azok éhenhaltak. Lassan azonban rájönnek arra, hogy még az anyaméhében ki lehet oltani az alig fogant életet. Kezdődik a magzatelhajtások kora. Eleinte nehezen megy. Sok fiatal asszony meghal. A gyerekek még átjutnak a hálón; megszületnek, de nem sokáig élnek. Az újszülöttek 30—40%-a 1 éves kora előtt mindig meghal. A magzatelhajtás technikája azonban egyre tökéletesedik, már nem igen okoz bonyodalmakat, halálos kimenetele is ritkán lesz; eléri sötét fénykorát.

Közben a kis társadalom vergődik. Megpróbálják összeszorított életterüket kitolni. Fizikailag ez nem lehetséges. Földhöz ugyanis nem juthattak. Számukra pedig ez lett volna a legjobb megoldás. A nagybirtokok szorítógyűrűje mereven körülvette őket. Pontos adataink Kemse és környékének a különböző éveken birtokmegosztási viszonyaira vonatkozóan nincsenek, de egész Baranya vármegye birtokmegosztási viszonyainak a vizsgálásával megadhatjuk Kemse földszerzési küzdelmeinek a birtokpolitikai hátterét. Az egész vármegye területe 1787-ben 899.592 kát. hold.¹ Ebből 622.662 a világi nagybirtok és 276.930 az egyházi nagybirtok. Mindkét osztálynál a terület kétharmadrésze volt körülbelül a jobbágytelkek területe. A csonka megye 668.822 kát. hold terjedelmű, Pécs kivételével. Ezen a területen a megosztás 1787-ben a következő volt: világi nagybirtok 411.892 kát. hold, egyházi nagybirtok 276.930 kát. hold. A továbbiakban így alakul a csonka megye birtokmegosztása: 1893-ban a 100 kát. holdon felüli nagybirtokok területe: világi 155.024 kát. hold, egyházi 72.345 kát. hold, közösségi 85.128 kát. hold. Vagyis a nagybirtok területe az egésznek 45%-át foglalta el. 1925-ben a 100 kát. holdon felüli világi nagybirtok területe 148.093 kát. hold, az egyháziaké 69.533 kát. hold és a közösségi nagybirtokok 59.884 kát. hold. Az arány ekkor már „csak“ 40%-ot tesz. Ja. A harminc év alatt bekövetkezett 5%-os változás tekintélyes részét az 1920. év utáni földreform hozta létre. Különben is, ha részleteiben nézzük a változást, akkor azt látjuk, hogy 30 év alatt a világi nagybirtokból 6931 kát. hold, az egyháziakból 2812 kát. hold és a közösségi birtokokból 25.244 kát. hold csúszott át a 100 kát. holdon aluli birtokkategóriákba. A vergődő kis faluk a közösségi és községi birtokok felosztásával próbálkoztak, de nagyon valószínű, hogy negyvennyolctól, illetve az Ormánságban, ahol egy évtizeddel később történt a birtokelkülönözés, 1860-tól 1920-ig a nagybirtok állományából nem tudtak a parasztgazdák földhöz jutni. Az a 34.987 kát. holdnyi különbség, ami az 1893. évi és az 1925. évi birtokállag között van, a földreform alkalmával leadott váltságföldek területe lesz. Előtte egyetlen hold föld is alig jutott a gazdáknak. Az idők folyamán a nagybirtokok egy része szétesett, de azokból párszázholdas gazdaságok létesültek. Sajnos, régebbi időkből nincsenek erre vonatkozólag adatok és így csak 1921-től mutathatjuk be a 100 kát. holdon felüli nagybirtokok területi változását.

Birtokkategória kát. hold	1921 a birtokok		1934 a birtokok	
	száma	területe kát. holdban	száma	területe kát. holdban
100— 200	147	20.793	202	28.354
200— 500	168	49.480	164	49.917
500— 1.000	35	23.451	29	19.082
1.000— 2.000	12	15.933	12	16.787
2.000—10.000	16	80.796	17	84.318
10.000-en felül	6	86.785	5	84.413

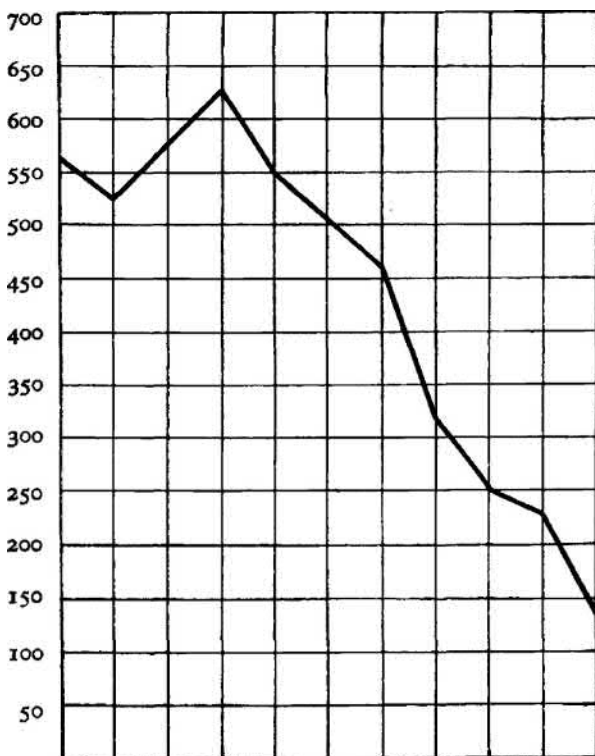
¹ Pálfy Ilona dr.: Baranya vármegye 100 holdon felüli birtokai. Magyar Statisztikai Szemle. 1933.

A 100—200 holdas gazdaságok száma 55-tel, a területe pedig 7561 kat. holddal növekedett a háború után. Viszont a felsőbb kategóriák egy részében területi csökkenés állott be. Tehát a széteső nagybirtokokból nem igen jutott a 100 holdon aluli birtokkategóriákba. Nagyon valószínű, hogy a birtokkülönözés utáni évtizedekben is ez volt a helyzet egész Baranyában, ahol különben a 100 kát. hold körüli birtokok már nagygazdaságnak számítanak, tekintve, hogy a parasztok birtokai 8—12—16 kát. holdnál (Ormánságban) nem nagyobbak.

Amikor nem tudtak földhöz jutni, vagyis életterületet fizikailag nem tudták tágítani; más utakon próbálkoztak. Az összes mivelhető földeket felszántották, de az son volt elég. Áttértek más termelési módszerekre, sőt csikókereskedéssel kezdenek foglalkozni. Ezzel sikereket is értek el. A csikókat fiatalon megvették, felnevelték és eladták. Így sikerült élet-terület kereskedelmileg kitolni, illetőleg életterületbe kereskedelmi úton újabb területet bevonni. Ez azonban nem tudja pótolni a régi életlehetőségeket és nem tudja megállítani az egykézés rohamos terjedését. A születések szabályozásának valósággal iskolája lesz. A technikai kivített öregasszonyok végezték. Minden faluban akadt olyan öreg tapasztalt szüle, aki ismerte azokat a különböző fuféléket, növényeket, amelyek alkalmasak voltak a veszélytelen, de mégis biztos beavatkozásra. Ezeknek a biológiai beavatkozásoknak azonban később megett a súlyos következményük. Tönkretette az asszonyokat fizikailag és az egész társadalmat erkölcsileg és szellemileg. A beavatkozás olyan elváltozásokat idézett elő, amelyek egyrészt meddőségben jelentkeztek, másrészt a durván végrehajtott műtétek az illető asszonyok megrokkánásához vezettek. Az ormánsági asszonyok negyven-ötven éves korukban már derékban kettétörve, gömtyedt vállal és háttal, szétesett farral, kifordult csípővel és lábakkal járnak az utcán; az ember megdöbben a sok deformált alak láttára.

A szervezetükben beálló fizikai elváltozások mellett sokkal súlyosabb az a lelki törés, ami az egykéző lakosságra jellemző. Átalakul egész életszemléletük, más lesz az érzelem- és gondolatviláguk. A rendes élet törvényeiből kiszakadnak, új törvényeik lesznek és az egykéből lassan új életrendszer lesz. Ennek az életrendszerek megvannak a saját erkölcsi, társadalmi, gazdasági és kulturális törvényei, amelyek meghatározzák elsúlygyedt világuk új életfeltételeit. Az egy gyerek, az egyke örökli a birtokot osztatlan egészében. Közben földmivelési technikájuk fejlődik, áttérnek a háromnyomásos gazdálkodásra, majd ennek javított módjára. Belekapcsolódnak olyan gazdasági ténykedésekbe (lótenyésztés például), amelyek kedvezően befolyásolják új életfeltételeik kialakulását. A viszonyok kezdenek javulni (ez már a mostani helyzet!), határozottan életstandard emelkedés tapasztalható a faluban. Ez valahogy elaltatja bennük a lelkiismeret szavát. Látják, hogy jó következményei vannak az egy-gyerek-rendszerek. Tudatosá válik bennük az, ami egy megrázkódtatás következtében talán öntudatlanul robbant ki. Ösztönösen szabályozták a születéseket; mert az újszülöttek az élők érdekeit veszélyeztették. A jobbágyfelszabadításból, a terjeszkedés lehetetlenségéből és a házközösségi szervezet széteséséből származó bizonytalan létérzés rájuk szakadt. Brutálisan reagáltak és az események őket igazolták, mert továbbra is megmarad-

hatnak azon az életnívón (de csak egy gyerek esetében!), amelyiken eddig mozogtak, sőt bizonyos mértékig még javul is a helyzetük. Mindezeknek végzetesen tragikus találkozása az ösztönös életmegfojtásokat törvényé emelte és minden társadalmi véleményre, vagy lelkiismeretfurdalásra való tekintet nélkül most már tudatosan folytatják a születésszabályozást. A gazdasági okok háttérbe szorulnak, majdnem eltűnnek (azért még mindig kísértének) és az egész kérdés áttolódik erkölcs-világnézeti síkra.

1833 1843 1853 1863 1873 1883 1893 1903 1913 1923 1933

2. ábra. 41 ormánsági község születési viszonyai 1833-tól 1933-ig

A fentiekből kitűnik, hogy az ormánsági egyke kialakulásának három fázisa van. Ez a három egymásból folyó fázis a születési és a halálozási viszonyok egymáshoz való alakulásából van determinálva. Az első fázis a nyugodt mozgásban lévő társadalom fejlődő képét mutatja. A születések száma nagyobb, mint a meghaltaké. Rendezett életkörülmények, jövőben bízó, erőshítű társadalom. A múlt század közepe tájáig tart ez a helyzet. Jön a megrázkódtatás: a gazdasági körülmények megváltozása, a megszokott életforma fölborulása, az életlehetőségek összébszűkülése, megzavarja a szaporodás eddigi tendenciáját, visszahatásként megtorpan a szaporodás ösztöne. Az élet bukdácsol a halálon át. A születések már nem vetik alá a halálozást. Ez utóbbi eléri az újszülöttek számát, sőt már el is hagyja azt. Itt erősen szerepel a gazdasági ok. A stagnáló társadalom a születés-

szabályozás biológiai végrehajtásával fizikailag, erkölcsileg és szellemileg teljesen tönkreteszi magát. Az egykeből életrendszer lesz (múlt század utolsó negyede), a gazdasági ok kikapcsolódik; az új nemzedékek már az új törvények szerint élnek, ezeknek pedig legfontosabbika az, hogy egy gyerek legyen a családban. Az egész egykekérdésből erkölcs-világnézeti kérdés lett. Ez a harmadik fázis. Az egykés társadalom képe az utolsó fázisban már erősen dekadens színezetű. Olyan jelenségek észlelhetők, amelyekből következtetni lehet arra, hogy a sorsuk a teljes szétzüllés lesz. Új matriarchatus van kialakulóban, a szüle az úr a családban. Vörendszerrel védekeznek a kihalás ellen. Idegen községekből jönnek völegények a faluba. A helybeni legényemberek nem nőülnek. Az „egyke“, az egy gyerek is már idejét múlta. Most már egy se kell. Azonban ez még nem a vége. A házasságtól is irtóznak. Lassan el fog tűnni a családi élet az egykés társadalomból. Sajnos ez az egyke útja. És hogy az egész Ormánságban ilyenek a viszonyok, azt a mellékelt grafikonról láthatjuk. Kiss Géza kákicsi református lelkész 1833-tól összegyűjtötte 41 ormánsági község születési adatait és eszerint 1833-ban a 41 ormánsági községben összesen 561 gyerek született, 1863-ban 624, 1933-ban már csak 145. Mindenütt pusztulás és ott lent, a kis ormánsági falukban a nemzethalál réme kísért.

A NÉP ÉS FÖLD diszharmonikus viszonya ilyen káros következményekkel jár ott, ahol nincs kibontakozási lehetőség. A két egykés baranyai járásban, a szentlőrinci és siklósi járásokban, amelyeknek összerülete 224.966 kát. hold és majdnem fele nagybirtok, csak 67.183 lélek él. Ezzel szemben például a 127.810 kát. hold területű Jászságban 106.317 lélek él. Igaz, a jászok életviszonyai kedvezőbbben alakultak. A terjeszkedés lehetősége fennállott: 1699-ben 8010 kát. hold szántójuk volt, 1930-ban 127.810 kát. hold. De éppen ez is igazolja azt, hogy a környezet megszabta feltételek befolyásolják a társadalom életfunkcióit. És, hogy mit jelent a két különböző vidék a nemzet nagy érdekének a szaporodási viszonyok szempontjából, az az alábbi összehasonlításból világosan kitűnik:

	A lakosság száma Növekedés Népsűrűség			
	1869-ben	1930-ban	%-ban	1930-ban
Jászság ¹	71.332	106.317	67.0	1012
Siklósi járás.....	32.308	34.390	9.3	55.8
Szentlőrinci járás	32.715	32.893	0.9	48.5

Nagyon rossz eredmény ez Baranyára nézve, mert ezt az elenyésző szaporodást is az uradalmak cselédsége produkálja, ezek nélkül a birtokos lakosság száma erősen apad. Röviden vázolva, ez a legújabb egykekutató eredménye. Az egész adatanyag még ennél is szomorúbban tárja elénk a süllyedő Ormánság — szerintem — ma már menthetetlen magyarságát.

KOVÁCS IMRE

¹ A 12 község: Jászapáti, Alsószentgyörgy, Jászládány, Szentandrás, Jászkisér, Jászárokszállás, Jászdózsa, Felsőszentgyörgy, Jákóhalma, Fényszaru, Jászberény, Jásztelek.